

s ráadásul ilyen tárgyú műtől joggal várunk el a tapasztaltnál nagyobb gondosságot. Mert bizony a kétszáz lapnyi szöveget jó néhány egybe- vagy különírási vétség (*kommunikáció elmélet, soha sem, hang lejtés* stb.), tucatnyi vesszőhiba, számos rosszul szerkesztett, hibás egyeztetésű, félreérthető, zavaros fogalmazású mondat teszi szeplőssé (10, 26, 28, 29, 30, 34, 36, 49, 102, 125, 152, 153, 155, 156, 171, 189, 201, 203 stb.).

8. Lehet, hogy a kisebb-nagyobb fogyatékoságoknak e szinte szórshálhasogató módon való felsorolása láttán a Magyar Nyelvőr olvasói az ismertetésem első felében adott elismerő értékelés ellenére is úgy érzik: elég hevenyszett munkával állunk szemben. Hogy e nézetüket megváltoztassam, újból jelzem: a Szónokok, előadók kézikönyve nem hibátlan mű ugyan, de alapjában jól sikerült könyv, s nagyon is alkalmas arra, hogy az olvasók ezreit beavassa a nyilvános megszólalás műhelytitkaiba. Igaz, én főleg fogyatékoságait vettem számba, s számos erényéről nem vagy alig szóltam, de ez ne tévessze meg folyóiratunk olvasóit! Éppen azért jártam el így, mert a könyvet sikeres műnek tartom, s mert arra számítok, hogy a mostani — már most is elég tekintélyes, tizennyolcezer példányszámú — kiadást újabb kiadások is követik majd. Szívből kívánom, hogy valóban kövessék, s őszintén remélem, hogy amikor ez bekövetkezik, a kötet szerzői egyik-másik megjegyzésemet hasznosítani tudják.

Grétsy László

Péter László: Szeged utcanevei. Kiadja Szeged megyei város Tanácsa Végrehajtó Bizottságának Igazgatási Osztálya. Szeged, 1974. 392 lap

1. Az utcanevek történeti szempontú vizsgálatába a történészen kívül egyre jobban bekapcsolódnak a nyelvészek is, és az *utcanévtan*-t vagy — nemzetközi szóval — *hodonimiá*-t ma már a névtudomány külön ágaként tartják nyilván. Egy-egy város történeti utcanévanyagát szótári formában is be szokták mutatni. London belvárosának régi utcaneveit Ekwall (?1965.), az egész Londonét Bebbington (1972.), Moszkva utcaneveit Sytin (1959.), Leningrádét Gorbačevič és Chablo (1962.) gyűjtötte össze. Varsó utcaneveit Handke (1970.) dolgozta fel jelentésük és szerkezeti felépítésük szempontjából. Gazdag irodalmuk van a német városok utcaneveinek (l. Bach: DtNam. 2/2: 223—7).

Az utóbbi időben a magyar városok utcanevei iránt is megnőtt az érdeklődés. Nemrég látott napvilágot az „Utcák, terek, emberek” (Bp., 1973.) című kötet, amely betűrendben, lexikonszerűen foglalja magában az 1972 végéig Budapesten személyekről elnevezett, számszerint mintegy kilencszáz utca névadójának legfontosabb adatait. Az érdekesnek tartott személyek iránti tiszteletből való utcaelnevezés szokása az 1789. évi nagy francia forradalom nyomán terjedt el Európa-szerte (l. Bach: DtNam. 2/2: 262), s Magyarországon is meggyökeresedett. Államigazgatási kézikönyvünk (Államigazgatás A-tól Z-ig. Bp., 1973. 739) szerint „Utcákat, tereket általában a magyar és a világtörténelem kiemelkedő tevékenységet kifejtett, haladó politikusaírói, tudósai, művészei; a társadalmi életben fontos szerepet játszott személyekről; továbbá párt-, társadalom-, kultúrtörténeti eseményekről stb. neveznek el. Utcát élő személyről nem lehet elnevezni.”

2. A magyar városok közül egyedül Szegednek van saját regionális szótára (Bálint: SzegSz.), Szeged környékének földrajzi nevei vannak talán legalaposabban feldolgozva (Inczefi: NytudÉrt. 22. sz.), és Szegednek a XVI. századi vezetékneveiről tudunk leg-

többet az 1522. évi tizedlajstrom személynévanyagának az elemzéséből (Bálint: MNyTK. 105. sz.). Az első magyar költői szótárt a szegedi Juhász Gyula szókinéséből szerkesztette Benkő László. Péter László érdeméből Szegedé lett az a dicsőség is, hogy magáénak mondhatja azt az ízléses kiállítású és gazdag tartalmú könyvet, amely elsőnek mutatja be szótári elrendezésben egy jelentős magyar város ö s s z e s utcaneveit 1522-től 1972-ig. (Az 1973-ban Szegedhez csatolt Algyő, Gyálarét, Kiskundorozsma, Szőreg, Tápé utcanevei tehát természetesen nem kerültek tárgyalásra.) A könyv azonban nemcsak történeti utcanév, hanem annál lényegesen több, mert szerzője felvázolja benne a szegedi utcanévrendszer történeti kialakulását, megállapítja a szegedi utcanevek típusait, elgondolásokat terjeszt elő az utcanévadás irányelveiről és javaslatot tesz a rendezésre, továbbfejlesztésre. A könyvet ennél fogva nemcsak azok forgathatják haszonnal, akiket érdekel Szeged múltja, jelene és jövője, hanem mindazok, akiknek hivatalból közük van valamely magyar helység utcanévadásához.

A könyvet áthatja szerzőjének szépérzéke, hagyománytisztelete és városszeretete. Azt szorgalmazza, hogy minél több régi utcanév őrizze a város történetét, s hogy az újonnan adott utcanevek minél változatosabbak legyenek, főleg a szép természeti neveknek, elsősorban a virágneveknek a köréből. Védi a várostörténeti értékű utcaneveket, még olyan tekintélyekkel szemben is, mint Móra Ferenc (21) és Juhász Gyula (25).

3. A könyv néhány részletéhez észrevételeket fűzök.

Az utcanevek osztályozásakor a szerző nem marad meg a diakrón szempont érvényesítésénél, hanem szinkrón nézőpontból is csoportosít (47). Azokat az utcaneveket tehát, amelyek állatnévből vagy foglalkozásnévből származó családnevet tartalmaznak, a szerző egyaránt felveszi a személynévi eredetű, meg az állatnévi, illetőleg foglalkozásnévi eredetű utcanevek közé is. Ezeknek egyedüli helye a családnevi eredetű utcanevek között van, az állatnévi és foglalkozásnévi eredetű utcanevek felsorolásának végére pedig egy efféle elhárító megjegyzés kívánkozik: „A *Farkas utca*-t lásd a személynévi eredetű utcanevek csoportjában.”

A felhasznált forrásoknak imponálónan gazdag jegyzékében (89—96) úgyszólván valamennyi szegedi várostérkép megtalálható. De hiányzik belőle az, amelyet a két világháború között Szegedre látogatók a legtöbbször használtak, mégpedig Vigyázó Jánosnak 1 : 20 000 méretarányú, utcanévmutatóval ellátott térképe, amely Horváth A. János és Thirring Gusztáv városismertetőjének (Szeged és környékének részletes kalauza. Bp., 1925.) mellékleteként jelent meg.

Az *Ipoly sor*-ról (205) a szerző a következőket írja: „Az Ipoly (ma Ipel', CSSZK) folyóról.” A 246 km hosszú Ipolynak 153 km-es szakasza országhatár Magyarország és Csehszlovákia között. Magyar neve ma éppúgy *Ipoly*, mint korábban. *Ipel'*-nek a szlovákok hívják. — Hasonlóképpen megtévesztő a *Mura utca* magyarázata: „A Mura (Mur, Ausztria) nyugat-magyarországi folyóról” (273). A 454 km hosszú Mura 48 km hosszan határfolyó Magyarország és Jugoszlávia között. Tehát magyar folyó is.

A XVIII—XIX. századból adatolt *Kis Pest*-ről (232) a szerző a 'kemence' jelentésű magyar *pest* (< bolgár *пейт* 'ua.) alapján azt véli, hogy „Mészégető kemencék lehettek itt a város szélén, a Tisza közelében.” E feltevés csak akkor volna meggyőző, ha tudnánk, hogy Szegeden valaha is meszet égettek. Honnan vették a mészégetéshez szükséges mész-követ? Meszet ott szoktak égetni, ahol mészkövet bányásznak, s az égetett meszet szállítják el. A SzegSz.-ban (2: 154) szerepel ugyan *mészégető* 'mészégetéssel foglalkozó; mészégető telep' főnév, de csak Reizner várostörténetére való utalással, részletesebb felvilágosítás nélkül. Köznévi *pest*-ről a SzegSz. nem tud. *Kis Pest* ajánlott magyarázatát tehát vagy további kutatásokkal kell megtámogatni, vagy pedig más megfigyelési kísérlettel kell felcserélni.

A *Stefánia sétány* máskülönben érdekes és tartalmas szócikkében nem tudok egyet-érteni a szerzőnek azzal az értékelésével, amely szerint a *sétány* „csúf és fölösleges nyelvújítási szó” (322). Hogy nyelvújítási szó, az igaz (l. 1829: NyÚSz. 562), de sem csúfnak, sem fölöslegesnek nem találok. A budai Várhegyen ott van a *Tóth Árpád sétány* (l. BpLex. 1197), Balatonföldváron a *Kvassay sétány* (SMFN. 158), Siófokon a *Zsilip sétány* (SMFN. 133) stb. Nem idegenkedett a *sétány*-tól Szeged nagy költője, Juhász Gyula sem, s gyermekkorára visszaemlékezve is tollára vette: „Ó szent gyerekség, hányszor elkereslek, Már merre vagytok, boldog szomorúság, Ti régi *sétányok*, ti régi kertek?” (Juhász Gyula: ÖM. 1: 178). A *sétány* elől éppúgy nem zárkozhatunk el szűkkeblűen, mint több más hasonló képzésmódú és aligha nélkülözhető nyelvújítási társa elől (*hátrány, nyitány, példány, vágány* stb.). A szerző önmagával kerül ellentmondásba a szegedi *Vágány utca* (359) megítélésekor: „Helyes névadás; az utca közel van a vasúthoz.” A *vágány* tehát — a *sétány*-tól eltérőleg — nem csúf (pedig vö. MTsz.), nem fölösleges (pedig vö. *sínpár*), s az sem baj, hogy közhasználatú jelentését a nyelvújításkor kapta.

A *Terehalom* (347) előtagjáról a szerző így ír: „A *tere, tereh, a teher* régi, hangátvetéses alakja”. Csakhogy nem a régi *tereh* keletkezett hangátvetéssel, hanem az újabb *teher*. (L.: Simonyi: TMNy. 315; Bárczi: Szótöv. 31; Mollay: StudSl. 12: 267.)

A XVI. századból adatolt *Tóth utcá*-val (353) kapcsolatosan a szerző megjegyzi: „A tót . . . ekkor nem szlovákot, hanem szlovént, sőt sok esetben szlovén földről ideköltözött magyart jelent.” E megállapítás pontatlan és félrevezető. A kutatók egyetértenek abban, hogy a szlávssággal érintkezésbe kerülő magyarság eleinte az összes szlávokat a *tót* névvel jelölhette. Az egyes szláv népek megkülönböztető neveként a magyarban meghonosodott *orosz, lengyel, cseh, horvát, rác, bolgár* azonban azzal járt, hogy a *tót* jelentésköre szűkebb lett, és azokra a szlávokra korlátozódott, akik önmagukat továbbra is közös ősi nevükön, *slovéne*-knek hívták. Ezek közé tartoztak a szlovákok, a szlovének (vendek), valamint a régi és a későbbi Szlavóniában élő kaj-horvátok. A török idők előtti Szlavónia három megyéből: Zágrábból, Varasdból és Belovár-Kőrösből állott, de később Szlavónia neve átvonódott a Dráva—Száva közének keleti felére, amely Pozsega, Verőce és — utóbb — Szerém megyét ölelte fel. (Vö. NytudÉrt. 40. sz. 194, 197.) Ha tehát a XVI. századi *Tóth utcá*-t a névadó *Tóth* családok őseinek nemzetiségi hovatartozása szempontjából értékelni kívánjuk, körültekintően kell eljárunk.

A *Versei utca* szócikkében (365) a szerző emlékeztet arra, hogy Versec „Németajkú fiai — köztük pl. Herczeg Ferenc, az író is — jórészt a szegedi középiskolákba jártak”. A Tisza menti városban töltött évek nagy formáló erejéről tanúskodnak Herczeg szavai: „Szegeden . . . rákaptam a magyar könyvekre. Azt hiszem, gondolkozni is ott kezdtem magyarul.” (Herczeg Ferenc emlékezései. A Várhegy. Bp., 1933. 114.)

4. Péter László szép könyve számottevően gazdagítja és színesíti a magyar utca-névtant. A szerzőn kívül elismerés illeti a mű kiadóját, Szeged városát, továbbá az elő-állító Szegedi Nyomdát is. Szerencsés ötlet volt a borítólapon a mai Szeged térképével díszíteni, mellékletként pedig csatolni a régi, árvíz előtti Szeged 1850. évi, többszín-nyomású térképének reprodukcióját.

Kiss Lajos